ISSN 1300 - 74911

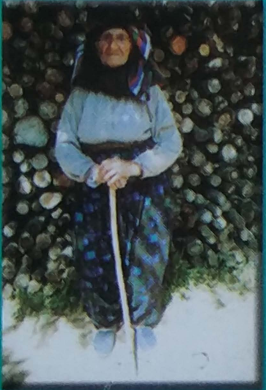
folklor/edebiyat

halkbilim • etnoloji • antropoloji • tarih • edebiyat

2002/2

ALEVİLİK ÖZEL SAYISI - II

Fotoğraflar: Ayhan Aydın

Söylence, Tarih-Güncel Tarih
Dini Yapı, İnanç, İbadet
Halk Edebiyatı, Müzik, Tiyatro, Sanat, Mimari
Örgütlenme, Medya
Bibliyografya

30

folklor/edebiyat

halkbilim • etnoloji • antropoloji • müzikoloji • tarih • edebiyat

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

ISSN 1300-7491

CİLT: VIII SAYI: XXIX 2002/2

Sahibi: ULUSLARARASI Eğitim, Öğretim, Basın-Yayın, Matbaacılık Ltd. Şti.

Genel Yayın Yönetmeni : **Metin Turan**

Sorumlu Yazıişleri Müdürü : **Dr. Faruk Güçlü**

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi

Hatay Sokak 9/19, 06410 Kızılay-Ankara Tel:(312) 425 39 20 Fax: (312) 417 57 23
E-mail: folkloredebiyat@ixir.com

Abone Koşulları

Yurtiçi Yıllık (Postalama ücreti dahil): 40.000.000.-TL
(Öğrenci ve öğretim üyelerine %50 indirimlidir.)

Avrupa İçin Sayısı: 25 DM Yıllık Abone Bedeli: 100 DM
Amerika İçin Sayısı: 25 $ Yıllık Abone Bedeli: 100$

Abone bedelinin Metin Turan adına 104233 numaralı posta çeki hesabına ya da Halk Bankası Meşrutiyet Şubesi'ndeki 15528 numaralı hesaba yatırılarak, dekontun adresimize gönderilmesi gereklidir. (Abonelerimiz yıl içindeki fiyat artışlarından etkilenmezler.)

Folklor/Edebiyat'ta yayımlanan yazılar
MLA Folklore Bibliyography içinde kaydedilmektedir.

Baskı&Cilt: Başkent Matbaası, Ankara

İÇİNDEKİLER

DOSYA DIŞINDAKİLER

Ahmet Gökbel*

Yıldızeli İlçesinin İnanç Coğrafyası ve Bu Yörede Yaşayan Alevilerde "Yer-Su" İnancının İzleri

Sivas iline bağlı bir ilçe merkezi olan Yıldızeli, Sivas'ın kuzeybatısında ve 47 km. uzağında bulunmaktadır. Yıldızeli, doğusunda Sivas, batıda Akdağmadeni, kuzeyde Yeşilyurt ve Almus ilçeleri, güneyde ise Şarkışla ilçesiyle çevrilidir. Sivas-Ankara karayolu ile Sivas-Tokat karayolu ilçenin içinden geçmektedir. Kızılırmak ırmağı ilçenin çok yakınından geçer. Ortalama yüksekliği 1400 m. olan ilçenin yüzölçümü 4095 km²dir.[1]

Konuyu iki ana başlık altında ele alacağız. Önce ilçenin tarihi gelişimi ve inanç coğrafyasını belirtip daha sonra Yıldızeli ve çevresinde yaşayan Aleviler arasında Yer-Su inancının izleri üzerinde durucağız.

A. İlçenin Tarihi Gelişimi ve İnanç Coğrafyası

İlçenin yerleşim merkezi olarak uzun bir geçmişi yoktur. Bir zamanlar Yıldızeli'nin bugünkü bulunduğu alanın sazlık ve bataklık bir yer olması nedeniyle burada birkaç hanelik bir köyün bulunduğu kaydedilmektedir[2]

İlçenin imar hareketlerinin 1639 yılında Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın sadrazamlık dönemine rastladığı anlaşılmaktadır. Aslı Başbakanlık Arşivi'nde bulunup Yıldızeli'nin kuruluşu hakkında bilgi veren bir belgeye göre, Yıldızeli'nin kuruluşu ile ilgili olarak Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın 1639 yılında padişaha mektup yazarak izin istediği belirtilir. Padişahın gönderdiği cevabi mektupta bu toprakların Kara Mustafa Paşa'ya verildiği, dilerse satacağı, bağışlayacağı ve vakfedebileceği bildirilmiştir. İşte bunun sonucu olarak Yıldızeli'nde bulu-

* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Sivas.

1 İbrahim Yasak: Sivas İli. Sivas 1997: 173; Türk Ansiklopedisi, C. 33. (M.E.B.), Ankara 1984: 445; Yurt Ansiklopedisi (Türkiye İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını), C. 9. (Anadolu Yayıncılık), İstanbul 1982-1983: 6908; Sıddık Ünalan: XX. Yüzyıl Sivas Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası. (Basılmamış Doktora Tezi-İnönü Üniversitesi Sos. Bil. Enstitüsü) Malatya 1997: 260; Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sivas. Sivas 1998: 269.

2 İbrahim Aslanoğlu: Her Yönden Sivas. Sivas 1979: 46; Yurt Ansiklopedisi: 6875; Yasak, s. 173.

nan han ve cami için vakıflar kurulmuş, bazı köyler bu vakfa bağlanmış ve bunların bulunduğu yere gelip yerleşecek olanlara vergi vermeme ile askere alınmama muaflığı sağlanmıştır. Ayrıca buraya yerleşenlerin eski sahiplerinin askerler ve beyler tarafından rahatsız edilmemesi için de bazı tedbirler alınmıştır.[3]

1648 yılında bölgeyi ziyaret eden Evliya Çelebi de ilçenin kuruluşu hakkındaki bilgileri doğrulamaktadır. Evliya Çelebi'nin o dönemde "Sivas Yenişehri" adıyla bilinen bu yerleşim merkezinin padişah 4. Murad'ın emriyle ikinci veziri Kara Mustafa Paşa tarafından kurulduğunu belirttiği nakledilmektedir. O dönemde burada bir cami, bir hamam, iki mescit, bir sıbyan mektebi ve büyük bir han bulunduğu anlaşılmaktadır.[4]

Burası, o dönemde Sivas'tan Tokat ve Zile'ye giderken önemli bir yer olduğundan hızlı gelişmiştir. Kısa zamanda bölgede bulunan bataklık kurutulmuş, sazlık temizlenmiş ve güzel bir yerleşim haline gelmeye başlamıştır. Daha sonraları etrafa yeni köylerin ve küçük yerleşme merkezlerinin kurulmasıyla da ilçenin kuruluşu tamamlanmıştır.

1850-1864 yılları arasında Sivas'a bağlı bir bucak olan Yıldızeli, 1863 yılından itibaren yapılan teşkilatlandırmada Sivas'ın vilayet yapılmasıyla 1886 yılında ilçe olmuştur. İlçeye Yıldızeli ismi bölgedeki Yıldız Dağı'ndan esinlenerek 1936 yılında verilmiştir.[5] Bu yerleşim biriminin isminin, 17. yüzyılda ve 18. yüzyılın bir kısmında "Yenişehir" olduğu, daha sonraları da Cumhuriyet dönemine kadar (1936) "Yenihan" olarak anıldığı anlaşılmaktadır.[6]

İlçenin demoğrafik yapısına da kısaca değinecek olursak, vilayet salnâmelerinde geçen bilgilere göre ilçede 1870 yılında 7509, 1871'de 10572, 1876'da 7302, 1882'de 9244, 1890'da 10179 kişinin yaşadığı anlaşılmaktadır[7] 20. yüzyılın ilk yıllarına baktığımız zaman ilçede 1903 yılında 36387[8] , 1907 yılında 38937 kişinin varlığı kaydedilmektedir.

Şimdi de 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımından günümüze kadar yapılan nüfus sayımları çerçevesinde ilçenin demoğrafik durumunu verelim. İlçede 1927 yılında 37428, 1950 yılında 54551, 1960 yılında 62104, 1970 yılında 69397, 1980 yılında 73235, 1985 yılında 72664, 1990 yılında 74902, 1996 yılında 60353[10] ve son nüfus sayımında 70039 kişinin varlığı belirtilmektedir.

Yıldızeli Çırçır, Direkli, Yavu, Şeyhhalil, Kümbet, Kalın, Kavak, Yusufoğlan ve Güneykaya olmak üzere dokuz belde ile 120 köye sahip bir yerleşim birimidir.

İlçe inanç açısından değerlendirildiğinde nüfusunun tamamına yakının Müslümanlardan oluştuğu görülmektedir. İlçeye bağlı 120 köyden 87'sinde Sünniler, 30'unda Aleviler, iki köyde de Sünniler ile Aleviler birlikte yaşamaktadır. Yusufoğlan beldesi Alevi, diğer beldeler Sünnidir.

---

3 Hikmet Denizli: Sivas Tarihi ve Anıtları. Sivas 1998: 367.
4 Adnan Mahiroğulları: Seyyahların Gözüyle Sivas. İstanbul 2001: 45.
5 Denizli, age.: 367; Aslanoğlu, age.: 48; Yasak, age.: 173; Yurt Ansiklopedisi: 6875.
6 Mahiroğulları, age.: 29, 45, 55, 103.
7 Ünalan, age.: 177, 178, 179, 180, 183.
8 Sivas Vilayeti Salnamesi, 1321: 236 vd.
9 Sivas Vilayeti Salnamesi, 1325: 254-255.
10 Yasak, age.: 174; Ünalan, age.: 201, 264.

Çok az sayıda Bahai dışında ilçede yaşayan gayrimüslim nüfusa rastlanmamıştır. Ancak ilçe nüfusuna kayıtlı 73 gayrimüslim nüfusun varlığı ve bunların tamamının İstanbul'da ikâmet ettikleri tespit edilmiştir. Bu gayrimüslimlerden 13 tanesi Yıldızeli'ne bağlı Kiremitli Köyü nüfusuna kayıtlıdır. İlçede yabancı kadınla evlenen Türk erkeğinin sayısı 169'dur. Dokuz tane Türk kadının da yabancı erkeklerle evlendiği belirlenmiştir.[11] İlçe müftülüğü kayıtlarından da üç gayrimüslimin ihtida ederek Müslüman olduğu anlaşılmaktadır.[12] Bunların yanı sıra tamamı Alevi köylerinde olmak üzere yaklaşık 25 kişinin Bahai olduğu belirtilmektedir.[13]

İlçe merkezinde Alevi nüfusun Dere mahallesinde yoğunlaştığı görülmektedir. İlçeye bağlı olup Alevi nüfusun yaşadığı 32 köyü ve bir beldeyi nüfuslarıyla beraber son nüfus sayımına göre şu şekilde sıralamak mümkündür:

Akçakale	15	Akkoca ...(Alevi- Sünni)	202
Akpınar	138	Arslandoğmuş	851
Avcıpınarı	174	Banaz	406
Davulalan	286	Danişment	173
Delikkaya	42	Doğanlı	229
Esençay	152	İslim	196
Kaman	226	Karakaya	227
Karaleylek	34	Katıralan	62
Kaleköy	197	Kızılköy	174
Kıvşak	135	Nallı	83
Ortaklar ..(Alevi- Sünni)	135	Sarıkaya	300
Sarıçal	205	Tayalan	22
Topulyurdu	374	Üyük	207
Yağlıdere	628	Yakupköy	507
Yassıkara	91	Yaylagöze (Kevük) -	41
Yuvalıçayır	127	Yusufoğlan ..(Belde)	1548
Yücebaca	126	Toplam:	8313

Son nüfus sayımına göre yörede bulunan Alevi köylerinde toplam 8313 kişinin yaşadığı anlaşılmaktadır. İlçe merkezinde bulunan Dere mahallesindeki Alevileri de göz önüne alırsak bu sayıyı 8500'e çıkarmak mümkündür. Aynı nüfus sayımına göre ilçenin toplam nüfusu 70.039'dur. Bu verilerden ilçenin % 12,14'ünün Alevi olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda adı geçen Alevi köylerinden Ortaklar ve Akkoca köylerinde Aleviler ile Sünniler beraber yaşarlar. Ortaklar köyü üç mezradan oluşmaktadır. Bunlardan Çavuşlu ve Üregil mezraları Alevi, Sultaniye mezrası Sünnidir. Akkoca köyünde ise

---

11 İlçe Nüfus Müdürlüğü 1996 Yılı İstatistikleri; Ünalan, s. 261.
12 İlçe Müftülüğü 1996 Yılı İstatistikleri ve İhtida Defteri.
13 İlhan Sezgin (Prof. Dr.), Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi

Alevi ve Sünniler birlikte yaşamaktadırlar. Bu köyün camii ve imamı vardır. Ayrıca Doğanlı, Karakaya ve Kızılköy köyleri ile Yusufoğlan beldesinde cami bulunmaktadır. Öte yandan Banaz köyünde Pir Sultan Abdal adına bir dernek var olup her yıl Temmuz ayının ilk haftasında Pir Sultan Abdal adına şenlikler yapılmaktadır. Sarıkaya ve Banaz köyleri ile Yusufoğlan beldesinde cemevi bulunmaktadır.

Yörede Aleviler, "Alevi", "Kızılbaş" ve "Sıraç" adıyla üç şekilde isimlendirilmektedir. Genel olarak kullanılan isim "Alevi"dir. İlçeye bağlı Topulyurdu ve Yağlıdere'deki Aleviler için "Sıraç" kelimesi kullanılmaktadır. Edindiğimiz bilgilere ve gözlemlerimize göre bu iki köyde yaşayan Alevilerin, diğer Alevi köylerine nazaran daha içlerine kapalı bir hayat yaşadıkları ve çevre köylerle komşuluk ilişkilerinin çok zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca başkalarıyla ilişki kurmamaları, yaptıkları cemlere kendi köylerinden başkasını kabul etmemeleri, bayanların erkeklerden kaçması, geleneksel giyim kuşamları gibi nedenlerden dolayı diğer Alevi köylerinin Sıraçlara nispeten soğuk yaklaştıkları tespit edilmiştir. Bunlara yerel ağızdaki etimolojiye göre "Sıraç" denmesinin sebebi, "sırrını aç, gizleme, neden sırrınızı gizleyip açmıyorsunuz?" veya "sırrını açabilirsin, bunlar ifşa etmez, kimseye söylemez" anlamındadır.

Davulalan, Nallı, Karaleylek ve Yaylagöze (Kevük) köylerinde Karslı Aleviler, Katıralan ve Tayalan köylerinde ise Zara kökenli Koçgiri aşiretine mensup Kürt Alevileri yaşamaktadır. Karslı Alevileri ile Kürt Alevilerinin yaşadığı köylerin dışındaki Alevi köylerine genel olarak Alevi-Bektaşiler denmektedir. Öte yandan, bölgede Kızılbaşlar denince de Karslı Aleviler anlaşılmaktadır.

Yıldızeli ve çevresindeki Alevi köylerinde iki tane dede ocağı vardır. Bunlar, ilçeye bağlı Üyük köyünde "Bektaş", Davulalan köyünde "Kızılgözler" adındaki ocaklardır. Bektaş ocağı yaklaşık 23 köye, Kızılgözler ocağı da dört köye bakmaktadır. Genel olarak ilçede yaşayan Alevilere baktığımız zaman yörede dedelik kurumunun zayıfladığı ve dedelerin daha önceleri Aleviler arasındaki işlevinin ve saygınlığının azaldığı gözlemlenmektedir. Yörede yaşayıp kendisiyle sohbet etme imkânı bulduğumuz Aleviler, dedelere eskisi kadar saygı ve sevginin kalmadığını, dedelerin kendilerini sömürüp cahil bıraktıklarını, çağın ilerleyip teknolojinin gelişmesine rağmen dedelerin kendilerini yenileyemediklerini, bu nedenle de eskiden olduğu kadar talipler üzerinde yaptırım güçlerinin kalmadığını, gençlerin dedelerden ve cem ayinlerinden uzaklaştığını ve dedelerin kendilerinin anlayacağı şekilde hitap edemediklerini belirtmektedirler. Yine bölgede yaşayan Aleviler, buradaki köylerin bir kısmında ancak senede bir kez yapılabildiğini, bir kısmında ise dede bulunamadığı için birkaç yıldır cem ayini yapılamadığını söylemektedirler.

Bölgede yaşayan Alevilerin, yaygın olmamakla birlikte, Kurban Bayramı'nda kurban kestikleri belirtilmektedir. Onlara göre Kurban Bayramı'nda kurban kesmelerinin nedeni, komşu Sünni köylerin kutladıkları bayrama ortak olmak ve mutluluklarını paylaşmaktır. Bunun dışında burada yaşayan Alevilerin Şubat ayının ilk haftası kurban keserek komşularıyla yedikleri, 21 Mart'ta ise Nevruz kurbanı kestikleri görülmektedir. Gençler arasında tutanlar yok denecek kadar az da

olsa bölge Alevilerinin özellikle bayanlar olmak üzere Muharrem orucunu tuttukları tespit edilmiştir. Ancak Sıraç Alevileri (Topalyurdu ve Yağlıdere köyleri) Muharrem orucu tutmazlar. Onlar bunun yerine Hıdırellez orucu tutarlar. Sıraçlar, 21 Mart'tan itibaren yedi gün Yediler adına yasa girip oruç tutmaktadırlar. Yedi gün süresince oruç tutan şahıs bardakla su, çay, cola v.b. şeyler içmemeye özen gösterir. Yine yasta olan kişi yumurta, et, yeşil ot ve sebze yemez. Yaş olan hiçbir şeye zarar verilmez. Canlı hayvan kesilmez. Eşler arasında ilişkide bulunulmaz. Banyo yapılmaz, çamaşır yıkanmaz. Şayet mümkün olursa bu orucun başında ve sonunda cem yapılır. Sekizinci gün onlar için bayramdır.

B. Yörede Yaşayan Aleviler Arasında "Yer-Su" İnancının İzleri

11. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan ayrılarak Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türk boylarının diğer inançlarının yanı sıra Yer-Su kültünü de beraberinde getirdikleri anlaşılmaktadır. Günümüzde Yer-Su kültünün izlerini Aleviler arasında görmek mümkün olduğu gibi Sünniler arasında da bulmak mümkündür.[14] Biz burada sadece Yıldızeli ve çevresinde yaşayan Aleviler arasında Yer-Su kültünün izleri üzerinde durucağız.

Yer-Su kültüyle ifade edilen tabiat kültünü, Dağ, Taş-Kaya, Ağaç-Orman ve Su kültleri olmak üzere dört kısımda inceleyeceğiz.

1. Dağ Kültü

Dağ kültü, eski çağlardan beri çeşitli uluslarda mevcut olan, uluslar arası bir külttür. Eski Yahudiler Sina Dağı'nı, Yunanlılar Olympos'u, Hintliler Himalaya'yı, Moğollar da Burhan Kaldun'u kutsal kabul etmişlerdir.[15]

Yer-Su ruhlarının en önemli temsilcileri dağlar olarak kabul edilmektedir. İslam öncesi Türklerde dağ kültü Gök Tanrı kültüyle ilgili bir kült halini almıştır. Hunların eski vatanı olan Şan-Din-Şan sıradağlarındaki Han-Yoan dağı, her yıl Gök Tanrı'ya kurban kestikleri dağdı. Orta Asya'da yaşayan başka kavimlerde de Gök Tanrı'ya kurbanların yüksek dağların tepelerinde sunulduğu Çin kaynaklarından öğrenilmektedir. Günümüzde Altaylı Türklerin de kurbanlarını Gök Tanrı'ya yüksek dağ tepesinde, yaptıkları bir ayinle sundukları belirtilmektedir.[16]

Eski Türkler, dağların Tanrı makamı olduğuna inanmakta idiler. Dağlara mübarek, mukaddes, büyük ata, büyük hakan anlamlarına gelen sıfatlar verirlerdi. Her boyun ve her oymağın kendine mahsus kutsal kabul ettiği bir dağı olduğu gibi, boylardan meydana gelen büyük teşekküllerin de kutsal kabul ettikleri ortak dağları vardı.[17] 7. yüzyılda bütün Türk boyları ve Gök Türk Devleti'ne giren yabancı boylar için Ötüken Dağı'nın ve ormanlarının kült olduğu, gerek Gök Türk

14 Yer-su kültünün Sünniler arasında da devam ettiğine dair bkz.: Ahmet Gökbel: "Varsak Türkmenleri'nde Yer- Su İnancının İzleri" Dinler Tarihi Araştırmaları I. Sempozyum (08-09 Kasım 1996/Ankara), Ankara 1998: 257-270.

15 Abdülkadir İnan: Makaleler ve İncelemeler II. Ankara 1991: 253.

16 Abdülkadir İnan: Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara 1986: 48- 49

ve gerekse Uygur yazıtlarından anlaşılmaktadır.[18] Orta Asya'nın en kutsal dağları ve bölgesi olan "Ötüken", Tanrı'nın dünyaya, dünyanın da Tanrı'ya en yakın olduğu yer olarak kabul ediliyordu.[19]

Dağ kültüne bağlı inançların izlerine bugün Anadolu'nun birçok yerinde rastlamak mümkündür. Yıldızeli ve çevresinde yaşayan Aleviler arasında da başta dağ kültü olmak üzere Yer-Su inancına bağlı diğer kültlerinde canlılığını koruyup yaşamaya devam ettiğini müşahede ettik. Şimdi bu bölgede yaşayan insanlar tarafından kutsal kabul edilen dağ kültü ile ilgili önemli gördüğümüz birkaç yerden bahsetmeye çalışalım.

İlçeye bağlı Kıvşak köyüne 10 km. uzaklıkta ve yaklaşık 1000 m. yükseklikte *"Ağtepe"* adında bir tepe vardır. Burada, kim olduğu ve hayatı ile yaşantısı hakkında hiçbir bilgi olmayan bir kişinin yattığına inanılmaktadır. Bu ziyaret tepesinde üç yıl öncesine kadar irili ufaklı taşlarla çevrili bir yerin bulunduğundan bahsedilmektedir. Anlatıldığına göre genç bir kız rüyasında burada bir yatır görür, daha sonra rahatsızlığı için buraya gelip dua eder. Oradan ayrılırken dizlerindeki ağrı sızı kalmadan normal yürümeye başlar. Bunun üzerine kızın babası burayı bir metre yüksekliğinde yaptırır. Şu anda bu yapının üzeri açık olup yakınında bir kuşburnu ağacı ve bir çeşme bulunmaktadır.

"Ağtepe" ziyaretine bölge halkı genellikle havalar kurak gittiği zaman yağmur duası için, sarası olanlar bu hastalık, vücudunun herhangi bir yeri uyuşarak eli ayağı büzülenler bunlardan kurtulmak için, ayrıca baş ve diş ağrıları çekenler ile ağzı, burnu eğilip göz ağrısı çekenler bu sıkıntılarından kurtulmak amacıyla gitmektedir.[20]

Sarıkaya köyünün güneyinde yaklaşık 1500 metre yüksekliğindeki *"Kuşevliği"* adı verilen tepe de adı geçen köy ve çevre köyler tarafından kutsal kabul edilmektedir. Kuşevliği diye bilinen ziyaret tepesi çam ormanlarıyla kaplıdır. Köylülere göre bu tepede bir yatırın varlığına inanılmakta, ancak yeri bilinememektedir. Bu tepede büyük bir mağara bulunmaktadır. Bundan yaklaşık 15 yıl öncesi köylülerden birisi merak ederek mağaraya girer. Ancak birkaç gün sonra ölür. Bu nedenle o günden sonra bu mağaraya girmeye kimse cesaret edemez. Ayrıca "Kuşevliği" tepesindeki ağaçlara kimsenin zarar vermediği ve herhangi birisini kesmekten kaçındığı bildirilmektedir. Bu tepeden ağaç kesenin ocağının batacağına inanılmaktadır. Sarıkaya sakinlerine göre, Kuşevliği tepesinde kutsal bir güç var, bu güç kendilerini ve köylerini korumaktadır.[21]

---

17 Abdülkadir İnan: Eski Türk Dini Tarihi. İstanbul 1976: 22.

18 İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm: 49.

19 Bahaeddin Ögel: Türk Mitolojisi, I. Ankara 1971: 278.

20 Yeter Akış, Kıvşak Köyü, 1940 doğumlu, Okur- yazar değil; Zöhre Akış, Kıvşak Köyü, 1960 doğumlu, İlkokul mezunu; Eyüp Zengin, Kıvşak Köyü, 1948 doğumlu, İlkokul mezunu; İsmail Ateş, Kıvşak Köyü, 1940 doğumlu, Okur- yazar değil, Tamam Küpeli, Kıvşak Köyü, 1959 doğumlu, Okur- yazar değil.

21 Mehmet Satılmış, Sarıkaya Köyü, 1958 doğumlu, İlkokul mezunu; Cemal Elmas, Sarıkaya Köyü, 1940 doğumlu, İlkokul mezunu; Kiraz Satılmış, Sarıkaya Köyü, 1950 doğumlu, İlkokul mezunu; Senem Elmas, Sarıkaya Köyü, 1970 doğumlu, İlkokul mezunu

2. Taş ve Kaya Kültü

Yer-Su kültüne bağlı inanç sistemi içinde bir takım taşların ve kayaların da kutsallığına inanılmaktadır. Eski çağlardan beri Türk kavimlerinde yaygın olan bir inanca göre, büyük Türk tanrısı, Türklerin ilk hakanına (ceddi alasına) "yada" (cada) denilen sihirli bir taş armağan etmiş ki bununla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır ve fırtına çıkarırdı[22].

Semavi olmayan inançlarda, bazı taşların, kurban takdiminde özel bir yere sahip olduğuna ve taşın içinde bir kuvvet kaynağı, bir ruh, bir mana bulunduğuna inanılırdı. Animizm inancında ölümden sonra ruhların ikâmet ettiğine inanılan çeşitli yerlerden birisi de taştır[23] . Öte yandan kim semavi dinlerde, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta da taş ve kaya kültünün varlığına rastlıyoruz[24]

Taşlar ve kayaların Türk destanlarının, Türk efsanelerinin ve çeşitli evliya menkıbelerinin meydana gelmesinde de önemli rol oynadıkları anlaşılmaktadır. Ziya Gökalp, Oğuzlar'ın "kutlu dağ" adını verdikleri kayaya saygıları devam ettiği müddetçe büyük bir devlet halinde yaşadıklarını belirtmektedir. Ancak asırlar sonra Türklerin kutsallığına inandığı, milletin birliğini ve beraberliğini sağlayan, memlekete bolluk ve bereket getiren "kutlu kaya"nın Çinlilerin hilesi ile anayurttan taşınması ve Çin'e götürülmesinin Türklerin felaketine sebep olduğuna inanılmaktadır. Kutlu kayanın Çin'e taşınmasıyla bir anda bütün suların kuruduğu, bütün yeşilliklerin sarardığı, havanın renginin dahi yaslı bir görünüm arzettiği belirtilmiştir. Oğuzlar, artık bu ülkede "Yer-Su" ruhlarının kendilerini istemediğine inanmışlar ve göç buyruğu ile buradan kovulmakta olduklarını düşünerek üç bölüme ayrılmışlardır. Dolayısıyla eski düzenleri bozulmuştur. İşte Türkler, başlarına gelen felaketlerin sebebini bu kutlu kayanın parçalanmasında görmüşlerdir. Ziya Gökalp, bu kutlu kayayı milli ruh, milli kültür ve milli şuuru belirten bir sembol olarak görmektedir[25].

Birûni'nin *"El-Asarü'l-bakiye"* adlı eserinde Oğuzların çok bereketli bir pınar yanındaki kayaya taptıklarını ve secde ettiklerini bildirdiği nakledilmektedir[26]

Yine Orta Asya'daki ve Anadolu'daki birçok adak ve ziyaret yerleri taş yığınlarından meydana gelmiştir. Özellikle dağ geçitlerinden ve dağ bellerinden geçen yolcular buralarda bir kazaya veya bir felakete uğramamak için yol ve geçit iyelerinin (ruhlarının) gönüllerini hoş etmek amacıyla bir taş parçasını oraya bırakıp gittikleri anlaşılmaktadır. Özellikle Sibirya'da bu tür taşlardan oluşan kümelere rastlamak mümkündür[27]

---

22 İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm: 160.
23 Annamarie Schimmel: Dinler Tarihine Giriş. Ankara 1955: 12; Hikmet Tanyu: Türklerde Taşla İlgili İnançlar. Ankara 1987: 21-24.
24 Tanyu, age.: 28-37.
25 Ziya Gökalp: Türk Töresi. Haz. Hikmet Dizdaroğlu, Ankara 1976: 89-90; Tanyu, age.: 39-40.
26 İnan, Eski Türk Dini Tarihi: 40.
27 Yaşar Kalafat: Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri. Ankara 1990: 36; Kutlu Özen: Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri. Sivas 1996: 15

Günümüzde Anadolu'daki bir takım kayaların ve taşların, kurbanların kesildiği, adakların adandığı, dileklerin dilendiği bir yer olma özelliğini devam ettirmelerinin yanı sıra, Türk efsanelerinin de ana kaynağı olma vasfını taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda Yıldızeli ve çevresinde yaşayan Aleviler arasında da bir takım beklentiler nedeniyle müracaat edilen çeşitli taş ve kayaların varlığını tespit ettik.

İlçeye bağlı Yusufoğlan beldesinin doğusunda Yıldız Dağı'nın eteğinde beldeye yaklaşık 10 km. uzaklıkta büyük siyah bir kaya vardır. Bu kaya ve kayaya binaen o bölge köylüler tarafından *"Kurşunlu"* (veya Kar Ören) ziyareti adıyla bilinmektedir. Bu ziyaretin aşağı tarafında yine kurşunlu ismi verilen bir su akmaktadır. Ayrıca burada bölge insanı tarafından kimliği tam olarak bilinemeyen bir yatır bulunmaktadır. İnsanlar, buradaki suyu şifalı olarak görürken, adı geçen kaya da diğer taşlardan farklı olarak kutsal kabul edilir. Edindiğimiz bilgilere göre halkın taşı kutsal olarak görmesinde ve suyu şifalı kabul etmesinde oradaki yatırın etkisi büyüktür. Kurşunlu ziyareti deyince akla oradaki kaya, su ve yatır birlikte gelmektedir.

Kurşunlu ziyareti genellikle şu nedenlerden dolayı ziyaret edilmektedir. Çocuğu olmayan bayanlar oraya giderek orada yatan kişinin mezarından aldıkları bir miktar toprağı Kurşunlu'nun suyu ile ıslattıktan sonra Oniki İmam adına oniki gün aç karna yerler. Yine cilt hastalıklarına iyi geliyor inancıyla oraya gidilerek kurban kesilir, o bölgeden alınan bir miktar toprak yara olan yere üç gün sürülür, daha sonra oradaki su ile yara olan yer yıkanır. Bunların dışında her türlü nazara karşı korunma, yapılan büyü ve sihirlerin bozulması amacıyla da oraya gidilir, mum yakılıp orada bulunan kuşburnu ağacına çaput bağlandıktan sonra oradan alınan bir miktar toprak evin giriş ve çıkış eşiğine serpilir[28].

Yine Yusufoğlan beldesinin kuzeyinde *"Bebek Tekkesi"* adı verilen büyük beyaz bir taş vardır. Belde sakinleri bu tekke hakkında çok şey bilmemektedirler. Burada bir yatırın bulunup bulunmadığı da kesin değildir. Bu tekkeye genellikle herhangi bir sıkıntı olduğu zaman çocuklar götürülürler. Hasta olan çocuk bu taşın etrafında üç, yedi veya oniki defa döndürülür. Daha sonra oradan alınan bir miktar toprak çocuğa yedirilir ve mum yakılarak tekkeden ayrılınılır. Tekkeye giderken yanlarında götürdükleri lokma, varsa oradaki çocuklara dağıtılır. Bebek Tekkesi'ne genellikle yürümede zorluk çekip yürüyemeyen çocuklar, uykusunda ağlayan ve korkan çocuklar ve dili peltek olan çocukların tedavisi için gidildiği tespit edilmiştir. Bunların yanısıra çocuğu çok olup ta çocuğunun cinsiyetinin değişmesini isteyen kadınlar ile hiç çocuğu olmayan kadınların da dileklerini belirtmek için buraya geldikleri belirtilmektedir[29].

---

28 Dursun Çınar, Yusufoğlan Beldesi, 1940 doğumlu, İlkokul mezunu; Erkan Erdoğan, Yusufoğlan Beldesi, 1930 doğumlu, Okur-yazar değil; Ali Tanrıverdi, Yusufoğlan Beldesi, 1950 doğumlu, İlkokul mezunu; Halil Özer, Yusufoğlan Beldesi, 1930 doğumlu, Okur-yazar değil

29 Haydar Çınar, Yusufoğlan Beldesi, 1960 doğumlu, Okur-yazar değil; Elmas Çınar, Yusufoğlan Beldesi, 1950 doğumlu, İlkokul mezunu; Tomam Çelik, Yusufoğlan Beldesi, 1945 doğumlu, İlkokul mezunu; Satı Çelik, Yusufoğlan Beldesi, 1940 doğumlu, İlkokul mezunu; Çiçek Tanrıverdi, Yusufoğlan Beldesi, 1960 doğumlu, İlkokul mezunu

İlçeye bağlı Karakaya köyünün doğusunda köye 10 km. uzaklıkta ve tahminen 1000 m. yükseklikteki bir tepenin üzerinde bir taş yığını vardır. Köylüler tarafından bu taş yığını *"düşek"* diye bilinir. Anlatıldığına göre, yıllar önce burayı köyden birisi rüyasında görür. Daha sonra oraya gider bakar ki, taşlar birbiri üzerine yığılmış ve içlerinde büyük bir taşın ortasında göz şeklinde bir oyukluk var. Buna dilek taşı denmiş. Bu olaydan sonra köy halkı burayı ziyaret etmeye başlamıştır.

Karakaya ve çevre köylerden gelenlerin düşeği ziyaret etme nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Havalar kurak gittiği zaman yağmur duası için buraya gidilerek kurban kesilip dua edilir. Bu esnada dilek taşına taş atılıp tutturulmaya çalışılır.
- Yapılan her türlü büyü ve sihirlerin bozulması için düşeğe gidilir, dilek taşına taş tutturulup mum yakılır. Ayrıca orada bulunan kuşburnu ağacına çaput veya saç teli bağlanır.
- İlkbaharda ilk gök gürültüsü olduğu zaman sızısı ve ağrısı olanlar oraya giderek yuvarlanırlar.
- Çocuğu olmayanlar çocuklarının olması, çocuğu yaşamayanlar ise çocuğunun yaşaması amacıyla düşeğe giderek toprağından bir parça alıp bunu üç gün üçler adına aç karna yerler. Yine düşük yapan kadınlar ile doğumu zor olan hamileler buraya giderek dilek ve isteklerini belirtip dilek taşına taş tutturup dönerler.
- Hayvanlarında herhangi bir hastalık görülenler zaman buraya giderek dua ve niyazda bulunduktan sonra mum yakıp toprağından bir miktar alırlar. Alınan toprağı tuzla karıştırarak hayvanlara yalattırırlar.
- Bütün bunların yanısıra herhangi bir cilt hastalığı olduğu zaman da düşeğin ziyaret edildiği belirtilmektedir. Cilt hastalığı amacıyla düşeğe gelenler dilek taşına taş tuttururlar. Daha sonra oradan aldıkları bir miktar toprağı su ile karıştırarak yara olan kısma yedi veya oniki gün sürerler[30]

Kısacası, Karakaya köylülerine göre, burası maddi ve manevi bütün hastalıklar için şifa kaynağıdır.

3. Ağaç-Orman Kültü

Yer-Su kültüne bağlı inanç sistemi içinde yer alan "Ağaç ve Orman"ı sadece İslam öncesi Türk kavimlerinde değil onların dışındaki çeşitli kavimlerde de görmek mümkündür. Türklerde olduğu gibi diğer kavimlerde de ağacın kutsallığının inanç sistemleri içinde yaşamaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Masallar, efsaneler, destanlar ve evliya menkıbeleri hep bu kültün izleriyle doludur.

Türk boylarının menşeleri hakkında söylenen efsanelerde ağacın önemli bir yere sahip olduğunu görüyoruz. Uygur efsanesinde Uygur hakanlarının ağaçtan türedikleri belirtilir. Dede Korkut kitabında adı geçen bir kahraman (Basat) "atam adını sorarsan kaba ağaç, anam adını sorarsan kağan arslan" diyor. Oğuz destanlarında Kıpçak boyunun menşei hakkındaki rivayette de ağaçtan türeme

30 Yeter Kaplan, Karakaya Köyü, 1940 doğumlu, Okur-yazar değil; Satı Kıy, Karakaya Köyü, 1951 doğumlu, İlkokul mezunu; Sakine Şahin, Karakaya Köyü, 1943 doğumlu, İlkokul mezunu; Rasim Aslan, Karakaya Köyü, 1960 doğumlu, Lise mezunu.

efsanesine rastlıyoruz. Bir rivayete göre Oğuz Han bir seferden dönüşünde, savaşta ölen bir askerinin eşi ağaç kovuğunun içinde bir oğlan doğurur. Oğuz han bu çocuğu evlad edinerek ona Kıpçak (yani "ağaç kovuğu") adını verir[31] Göktürkler ve Uygurlar zamanında "Ötüken Ormanları"nın kutsal olarak kabul edildiği kaydedilmektedir. Yine Altay ve Tanrı Dağları bölgesinde "kayın", Batı Sibirya'daki Fin-Ugor kavimlerinde ise "sedir" ve "çam ağaçları"nın kutsal olarak görüldüğünü öğrenmekteyiz. Yakut Türkleri'nde ise kayın ağacı kadar "kara çam"ın da önemli bir yerinin olduğu belirtilmektedir[32].

Etnoğrafya ve folklor araştırmalarından elde edilen bilgilere göre on asırdan bu yana Müslüman olan Türklerin halk tabakası içinde eski inançlarındaki dağ ve ağaç kültünün geleneklerine ve derin izlerine rastlanmaktadır. Örneğin, Başkurtlar'da ağaç kültünün derin iz bıraktığı anlaşılmaktadır. Son yıllara kadar Başkurtların kayın ve ardıç ağaçlarına karşı saygı gösterdikleri belirtilmektedir. Ulu Katay Uruğu (oymağı) Başkurtlarından Sigay Köyü halkının "Bay Kayın" adını verdikleri ağacı kutsal kabul ettikleri, nezir kurbanlarını bu ağacın yanında kestikleri, yağmur dualarını burada yaptıkları kaydedilmektedir. Öte yandan Kazak Kırgızlarda da sıkça ağaç kültüne rastlandığını öğrenmekteyiz[33]

A. Kadir İnan, Batı Türkistan müslümanları arasında da şamani geleneklere rastlandığını kaydederek Semerkant yakınlarındaki "Çoban Ata Tepesi"nde yapılan törenden sonra herkesin ağaçlara paçavra bağladığını, yine buraya iki günlük mesafedeki "Bağmezar Pınarı"na kurbanlar kesildiğini, Hoca-i Seng-i Hak (taş olmuş veli) adlı adak ziyaretinin Buda heykelinden başka bir şey olmadığını, Hocent şehri civarındaki kavak ağacına "Evliya Tirek" adını verdikleri ve çocuğu olmayan kadınların bu ağaca dua ettiğini belirtmektedir[34]

İran'da Maku Hanlığı'nda yaşayan Karakoyunlu Alevi Türkmenlerinde orman kültünün varlığı ve devam ettiği anlaşılmaktadır. Maku Hanlığı'nın güney doğusundaki 26 köyden ibaret olan bu Türkmen topluluğundaki "sofu" köyü çevresinde kutsal kabul edilen bir orman vardır. Bu bölgedeki ağaçlara dokunmak yasaktır. İlkbahar gelince Karakoyunlu kadınları bu ağaçlara çiçekler bağlarlar. Kesilen kurbanların erkek olmasına dikkat ederek kurban edilen hayvanların kemiklerini ormana gömerler[35] .

Beltirler ve Sagaylar gök veya dağ kurbanı ayinini "kayın" ağaçları altında yaparlarken, Yakutlarda "kara çam" daha kutsaldır. Çocuğu olmayan Yakut kadını kara çam ağacına gelir, beyaz at derisini ağacın altına serer ve ağacın karşısında dua eder[36].

Öte yandan Kuzey Irak'taki Türkmenler arasında da ağaç kültünün yaygın

31 İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm: 65. Kıpçakların ağaçtan türeme efsanesi için bkz. Ahmet Gökbel: Kıpçak Türkleri. İstanbul 2000: 36, 217, 218.
32 Ögel, Türk Mitolojisi, I: 92-93.
33 İnan, Makaleler ve İncelemeler, II: 255-258.
34 İnan, Makaleler ve İncelemeler, I: 467-468.
35 İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm: 62
36 İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm: 64; Ayrıca kayın ağacı için bkz: Kerim Yund: "Türklerin Kutlu Ağacı Kayın (Huş) Adı Üzerine" Türk Kültürü 10 (1972) 120: 1260-1264.

olduğu ve Kırım'daki Karaim Türkleri'nin Bahçesaray yakınlarındaki "Balta Tiymez" (balta değmez/vurulmaz) olarak kabullendikleri çınar ağaçlarını kutsal saydıkları nakledilmektedir[38].

Ağaç kültünün izlerine Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de rastlamak mümkündür. Kutlu Özen'in belirttiğine göre Sivas-Divriği yöresinde ağaç kültüne bağlı 90 civarında adak yeri bulunmaktadır[39]. Başta Kuzey Çukurova olmak üzere Aydın ve Antalya bölgesinde yaşayan Varsak Türkmenleri arasında da ağaç kültünün izlerinin devam ettiğini görüyoruz[40].

Tahtacılar ve Yörüklerde de ağaç kültünün yaygın olduğu görülmektedir. Tahtacılar, adlarından da anlaşılacağı üzere, geçimlerini daha çok ağaç kesmekle sağlayan kimseler olarak bilinir. Bununla birlikte onların bazı ağaçlara büyük saygıları ve bağlılıkları vardır. Onların inançlarına göre, Muharrem ayında ağaç kesmek şiddetle yasaktır. Hafta içinde Salı günleri de ağaç kesilmez, işe başlayacakları zaman ağaçlar için dua okunur. Yörüklerde de ağaçlara büyük saygı vardır. Tahtacılar en çok "sarıçam, ladin, köknar ve ardıçı", Yörükler ise "karadut, çınar ve katran" ağacını kutlu sayarlar[41].

Bu kültün bütün canlılığı ile Yıldızeli yöresinde yaşayan Aleviler arasında da yaşadığını görüyoruz. Bu bölgede yaşayan Alevi köylerinin hemen hemen hepsinde kutsal kabul edilen bir ağaca rastlanılmaktadır.

İlçeye bağlı Banaz köyünün kuzeyinde Pir Sultan Abdal'ın heykelinin bulunduğu çevre kutsal kabul edilmekte, buradan ağaç kesilmemekte ve ot koparılmamaktadır. Aynı zamanda heykelin sağ ve sol tarafında bulunan *kuşburnu* ağaçlarının bölge halkı nazarında özel önemi vardır. Buraya gelen insanlar kuşburnu ağaçlarına dileklerini diler, çaput bağlarlar.

Yine Banaz köyünde Pir Sultan'ın küçük oğlu olduğuna inanılan *Seyid Ali* adında bir yatır vardır. Bu yatırın mezarının çevresinde *kuşburnu* ağaçları bulunmaktadır. Buraya ziyarete gelenler dualarını edip, dileklerini belirttikten sonra dualarının kabulü için başlarındaki yazma veya elbiselerinden bir parça yırtarak kuşburnu ağaçlarına bağlarlar[42].

Yücebaca köyü ile Kaleköy arasında olup Kıvşak köyünün kuzeyinde yer alan ve etrafı çam ağaçlarıyla çevrili *"Nazlımağa"* adıyla bilinen bir yatır vardır. Bu yatının yanında bulunan *kuşburnu ağacı* da kutsal kabul edilip bu ağaca dilek tutularak çaput bağlanır[43].

37 Yaşar Kalafat; Ahmet Doğan: Kuzey Irak'ta Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları. Ankara 1995: 27.
38 Yaşar Kalafat: Makedonya Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnanışları. İstanbul 1994: 45
39 Özen, age.: 33.
40 Gökbel, "Varsak Türkmenleri'nde Yer-Su İnancının İşleri": 266-267.
41 Ahmet Yaşar Ocak: Bektaşi Menâkıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri. İstanbul 1983: 89.
42 Muharrem Çakmak, Banaz Köyü, 1941 doğumlu, İlkokul mezunu; İbrahim Türkan, Banaz Köyü, 1938 doğumlu, Okur-yazar değil.
43 Mustafa Kalkan, Kaleköy, 1946 doğumlu, İlkokul mezunu (Muhtar).

Yücebaca köyünün batısında yer alan *"Ada Tepe"* ziyaretindeki yatırın sağ yanında bulunan *kuşburnu ağacı* ile Katıralan yakınındaki *"Karamuk"* ağacı, köylüler tarafından kutsal kabul edilip dua ve niyazdan sonra çaput bağlanmaktadır. Katıralan köyünün batısında, köye 10 km. uzaklıkta,çam ağaçlarıyla kaplı bir tepede *"Huri Melek"* adında bir ziyaret yeri vardır. Bu ziyaret yerinin ön tarafındaki çeşmenin üstündeki *kuşburnu ağacı*na buraya gidenler tarafından çaput, iplik ve saç telleri bağlanarak dilekler dilenmektedir[44] .

Ayrıca Kaman köyündeki *"Karaziyaret"* yatırının yanındaki *kuşburnu ağacı,* Ortaklar (Çavuşlu) köyünün doğusundaki *"İbrahim Dede"* ziyaretinin yanındaki *kuşburnu ağacı,* Yusufoğlan beldesinin mezarlığında bulunan *"Yusuf Dede"*'nin mezarının üzerindeki *çalı* ve *kuşburnu ağacı* ve Akpınar köyünün kuzeybatısında, köye yaklaşık 10 km. uzaklıkta yüksek bir tepenin üzerindeki *"Akbaba"* türbesinin yanındaki *ardıç ağaçları,* ilgili köylüler tarafından kutsal görülmekte ve dilekler belirtildikten sonra bunlara çaput bağlanmaktadır[45] .

Bütün bunların haricinde yörede ağaç kültü ile ilgili iki önemli ziyaret yeri daha bulunmaktadır. Bunlar *"Sancılı Çam"* ve *"Kurt Çamı"* ziyaret yerleridir. Bunlar hakkında kısaca bilgi vermeye çalışalım.

"Sancılı Çam", Davulalan köyünün doğusunda, köye yaklaşık 15 km uzaklıktaki *Akdağ* adı verilen tepenin üzerindedir. Anlatıldığına göre, Akdağ'ın tepesinde büyük bir çam ağacı varmış. Kümbet köyünden birisi, sekiz yaşındaki oğlu ile birlikte odun ihtiyacını gidermek için Akdağ'a gelmiş. Yolun kenarındaki bu büyük çam ağacını görünce kesmeye heveslenip kesmiş. Ancak kesme esnasında oğlu babasını "baba, bunda çaput bağlı, bu bir ziyaret yeridir, bu çamı kesme" diye uyarmış. Babası da ağaçtan ziyaret olmaz deyip çamı kesmeye başlayınca çamdan kan akmaya başlamış. Daha sonra çamı kağnısına yükleyip yolda giderken Tayalan Köyü yakınlarında kağnı devrilerek adam altında kalıp ölmüş. Davulalan köylüleri bu çamın kesildiği yere bir kuşburnu ağacı dikmişler. O zamandan sonra buraya "sancılı çam" adını vermişler. Günümüzde o çamın yerine dikilen kuşburnu ağacı bölge insanı tarafından kutsal kabul edilmektedir. 1996 yılında burası kuşburnu ağacını da içine alacak şekilde 55m^2'lik bir alan şeklinde çevrilmiştir. O çevrede yaşayan insanlardan bu ziyaret yerini, boğmaca hastalığı olanlar, sarası olanlar vücudunun herhangi bir yeri uyuşup el ve ayağı çekilenler romatizmal hastalıkları bulunanlar ziyaret ederek sıkıntılarının geçmesi için dua ve niyazda bulunurlar. Dileklerinin kabul olması amacıyla da kuşburnu ağacına çaput bağlayıp oradan ayrılırlar. "Sancılı Çam" ziyaretine bunların dışında, havalar kurak olduğu zaman yağmur duası için gidilerek orada kurbanlar kesilir, dua ve niyaz edilir ve semah dönülür[46].

---

44 Gülağ Otlu, Yücebaca Köyü, 1965 doğumlu, İlkokul mezunu; Hayati Ata, Katıralan Köyü, 1917 doğumlu, Okur-yazar; Duran Yalçın, Katıralan Köyü, 1950 doğumlu, Okur-yazar.

45 Mustafa Koç, Kaman Köyü, 1930 doğumlu, İlkokul mezunu; Rıza Satılmış, Üyük Köyü, 1965 doğumlu, İlkokul mezunu; Muharrem Çelebi, Çavuşlu Köyü, 1942 doğumlu, Muhtar; Ali Tanrıverdi, Yusufoğlan Beldesi, 1950 doğumlu, İlkokul mezunu.

46 Alişan Kızılgöz, Davulalan Köyü, 1924 doğumlu, Okur-yazar (Dede); Ali Haydar Kızılgöz, Davulalan Köyü, 1930 doğumlu, Okur-yazar (Dede); Muharrem Efe, Davulalan Köyü, 1935 doğumlu, Okur-yazar; Kemal Kızılgöz, Davulalan Köyü, 1970 doğumlu, İlkokul mezunu.

"Kurt Çamı" zıyaret yerine gelince, Kıvşak köyüne girmeden önce yolun kenarında büyük bir çam ağacı vardır. Buna "Kurt Çamı" denir. Kısaca "Kurt Çamı"nın efsanesı şöyledir: "Kıvşak köyüne, komşu Kaleköy'den bir genç kız gelin gelmış. Bu gelının bir yıl sonra bir çocuğu olmuş. Fırtınalı ve soğuk bır Ocak ayında Kaleköy'deki ailesinın yanına gitmek için yola çıkmış. Ancak ailesinin yanına çocuğu ile birlikte gitmeye utandığı için çocuğunu yol kenarındaki çamın altına yatırmış. Köyüne ulaşınca yapılmakta olan bir cem ayinine katılmış. O anda ailesi çocuğu sorunca, Kıvşak köyünün girişındeki çam ağacının altına bıraktığını söylemiş. Bunu duyan dede, çocuğu getirmesi için üç kişiyi görevlendirmiş. Çocuğun ölüsünü veya dirisini bulmak için gitmişler. Çamın yanına yaklaştıkları zaman bir de ne görsünler; bir kurt çocuğu emziriyor. Kurt, kendisine yaklaşan kişileri görünce çocuğun ağzını memesinden ayağıyla iterek bıraktırıp oradan ayrılmış". Bundan sonra bu çama "*Kurt Çamı*" adı verilmiş[47].

Köylüler "*Kurt Çamı*"nı şu nedenlerden dolayı ziyaret etmektedirler:

- Kısmetlerinin bağlandığına inanan gençler, buraya gelerek çamın etrafında üç kere üçler adına döner, dua ve niyaz edip mum yakarlar.
- Gece uykudan uyanıp ağlayan ve korkan çocuklar "*Kurt Çam*"a getirilerek çamın etrafındaki topraktan üç, yedi veya oniki gün yalattırılır.
- Çocuğu olmayan ve çocuğu yaşamayan kadınlar ile bahtı kapalı genç kız ve erkekler buraya gelir, oradaki topraktan bir miktar alıp bir kısmını yemeğe bir kısmını da suya katarak üç gün aç karna içerler.
- Bunların dışında herhangi bir sıkıntısı olanlar, dilek ve isteklerinin yerine gelmesi için "*Kurt Çam*"a gelerek isteklerini bildirip çaput bağlarlar.

4. Su Kültü

Eski devirlerden beri Türklerin tabiat kültünde, su önemli bir unsur olmuştur. Türk kültür tarihinde "Su Kültü" ile ilgili en eski kayıtlara göre, Hunlar döneminde suyun Türkler tarafından kutsal olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır[48].

Asya Hunları, Haziran ayında Ongın rehri bölgesinde, Gök Türkler ve Uygurlar da yine Haziran'da Tamir Irmağı kaynağında Gök Tanrı'ya, atalara, tabiat kuvetlerine at ve koyun kurban ederlerdi[49]. Orhun Yazıtları'nda "Yer-Su"nun Türklerin koruyucu ruhları olduğunu belirtmektedir.

İslam bilgini Bîrûni, Oğuzların çok bereketli bir pınarın yanındaki kayaya taptıklarını ve secde ettiklerinden bahsetmektedir. Gazdizî de 10. yüzyılda İrtiş Irmağı başlarını işgal eden Kimek kabilesinin bu ırmağa taptığını ve "Su Kimeklerin Tanrısıdır" ifadesini kullandıklarını belirtmektedir[50]. İbnü'l-Fakih'in

47 Mehmet Akış, Kıvşak Köyü, 1953 doğumlu, İlkokul öğretmeni; Yeter Ateş, Kıvşak Köyü, 1942 doğumlu, Okur-yazar değil; İsmail Ateş, Kıvşak Köyü, 1940 doğumlu, Okur-yazar değil.
48 Özkul Çobanoğlu: "Türk Kültür Tarihinde Su Kültü" Türk Kültürü (1993) 361: 288.
49 Özen, age.: 18.
50 İnan, Makaleler ve İncelemeler, I: 491; İnan, Eski Türk Dini Tarihi: 40.a

verdiği bilgiye göre ise Barshan ahalisi buradaki "Isık-göl"ü senede bir kez törenle dolaşarak takdis ederlerdi[51].

Orta Asya Türklerinde, Oğuzlarda, Sibirya ve Altayların Türk topluluklarında suya tükürerek veya abdest bozarak kirletmek ve hatta bazen onu temizlik aracı olarak kullanmak yasaktır. Örneğin, İbn Fazlan, Oğuzların suyu temizlik için kullanmadıklarından söz eder[52]. Cüveyni'nin de Moğollarda ilkbahar ve yazın kimsenin gündüzleri suya girmediğini, herhangi bir akarsuda ellerini yıkamadığını ve altın veya gümüş tabaklara su dökmediğini naklettiği anlaşılıyor[53]. Çin kaynakları da bunları doğrular mahiyette, Cücenlerin elbiselerini ve ellerini yıkamadıklarını bildiriyor ki, bunların su kültü ile ilgili olduğu düşünülmektedir[54].

11. yüzyılda Kıpçak Türkleri arasında ünlü bir kahraman olarak bilinen Çora Batır ile ilgili şu rivayet dikkat çekicidir: Nakledildiğine göre onun ölümü denizde boğularak gerçekleşmiştir. Başka bir rivayette ise bu şahsın gönüllü olarak kendisini ırmağa attığı ve bu şekilde ermiş mertebesine ulaştığından söz edilmektedir[55]. Öte yandan Başkurtlar, bir gölde veya ırmakta ilk kez yıkanmak isterlerse giyeceklerinden veya kuşaklarından bir iplik koparıp suya atarlar. Yine Başkurt geleneklerinde bir kız eve gelin geldiğinin ertesi günü kadınlar tarafından tören yapılır. Gelin köyün yakınındaki bir ırmağa veya göle götürülerek su geline, gelin de suya gösterilir. Gelin, "Atalardan kalan su, analardan kalan su" şeklinde bir şeyler söyledikten sonra, gelinin süslerinden bir gümüş koparıp suya atarlar ki buna Başkurtlarda "su gösterme" denir[56].

Günümüzde gerek Anadolu'daki Türk toplulukları gerekse diğer bölgelerdeki Türkler arasında "su kültü"nün şekil değiştirerek devam ettiğini görmemiz mümkündür. Abdülkadir İnan, Müslüman Türkler arasında "Yer-Su" kültünün şekil değiştirerek yaşamakta olduğunu belirttikten sonra, veli/evliya kimliğine bürünen bu inancın Ankara-Kızılcahamam'daki maden suyu pınarının bulunduğu yerde evliya mezarı olmadığı halde, ağaçlara paçavralar bağlanmış olduğunu, bu paçavraların doğrudan doğruya "su ruhu"na bağlanmış nezirlerden başka bir şey olmadığı üzerinde durmaktadır[57].

Diğer taraftan su kaynaklarının şifa verdiği inancı da çok eskilere dayanmaktadır. Sıcak su kaynaklarının (ılıcaların) meydana gelişleri zaman zaman yakınlarındaki bir yatıra *bağlanan tabiat dışı bir olayla açıklanabilmektedir*[58]. *Sivas-Kangal Balıklı Kaplıcası, Divriği* Erikli İçmecesi ve *Ağar köyü Soğuk*

51 Zeki Velidi Togan: "İbnü'l-Fakih'in Türklere Ait Haberleri" Belleten 12 (1948) 45: 14.
52 İbn Fazlan-Seyehatnâme. Çev. Ramazan Şeşen, İstanbul 1995: 35.
53 Jean-Paul Roux: Türklerin ve Moğolların Eski Dini. Çev. Aykut Kazancıgil, İstanbul 1994: 114
54 W. Eberhard: Çin'in Şimal Komşuları. Çev. Nimet Uluğtuğ, Ankara 1996: 100
55 Orhan Şaik Gökyay: Dedem Korkudun Kitabı. İstanbul 1973: CCXCII.
56 İnan, Makaleler ve İncelemeler, I: 492.
57 İnan, Makaleler ve İncelemeler, I: 472.
58 Pertev Naili Boratav: 100 Soruda Türk Folkloru. İstanbul 1973: 61.

*Kaplıcası*ndaki uygulamalar bu görüşü teyid etmektedir. Her üç kaplıcanın da sahibi o civarda mezarı bulunan yatırlar olarak bilinmektedir[59] .

Yıldızeli ve çevresinde yaşayan Aleviler arasında da su kültünün canlı bir şekilde yaşadığına şahit olduk. Bu bölgede kutsal kabul edilen çeşitli su kaynakları olduğu gibi şifalı kabul edilen sulara da rastlanmaktadır.

Yörede su ile ilgili pratikler bir takım sembolik ifadeler taşımaktadır. Bunlar bereket, hastalıkları tedavi etme ve dilek dilemedir.

Bereket sembolü olarak suyun kullanılmasına örnek verecek olursak; yağmur duasına çıkınca sembolik olarak şu işlemler yapılır. Yağmur duasına çıkıldığı zaman, yağmurun bir an önce yağması için genellikle yaşlılar olmak üzere kadınlar kendilerini varsa ırmağa yoksa herhangi bir suya atarlar. Ayrıca hoca veya dede çok dua edip yağmur yağdırsın diye dua eden kişinin başından bir kova su dökerler. Yine yağmurun bir an önce yağması için çoban değneğini kırıp akan suya atarlar.

Hastaları tedavi etmede kullanılan suya örnek verecek olursak, herhangi bir hastalığı olan kişi dedenin evine gider. Dede bir bardak suya dua okur. Bu suya inanarak içen kişinin hastalığı geçer.

Yola çıkan yolcunun bir an önce sağ salim geri dönmesi arzusuyla yolculuğa çıkanların ve askere giden gençlerin arkasından su dökülmesi de suyun dileklerin yerin getirilmesi için kullanılmasına örnektir.

Şimdi de yörede yaşayan Alevilerin kutsal olarak gördükleri ve şifalı kabul ettikleri suları ve bunlarla ilgili uygulamaları vermeye çalışalım:

1. Sivas- Yıldızeli yolu üzerinde bulunan ve *"sıcak çermik"* adıyla bilinen kaplıcanın gerek Aleviler gerekse Sünniler tarafından birçok hastalığa iyi geldiğine inanılmaktadır. Bu kaplıcayı yöre halkının yanı sıra komşu illerden de birçok insanın, kırık- çıkık, her türlü romatizmal ağrılar, kadın hastalıkları, çocuğu olmayan kadınların çocuklarının olması gibi nedenlerle ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Buraya gelenler genellikle 21 gün kalmak şartıyla günde sekiz saat banyo yaparlar.[60]

2. Yöredeki Alevilerin zaman zaman *Ilıca köyü*nde bulunan *kaplıca*ya gittikleri belirtilmektedir. Bu kaplıcanın suyu sodalı olduğu için böbrek taşlarını erittiğine inanılarak hem suyundan içilir hem de banyo yapılır.[61]

3. *Kaman köyü* sınırları içerisinde bulunan sodalı suyun böbrek ve bağırsak rahatsızlıklarına iyi geldiğine inanılmaktadır.[62] .

---

59 Kutlu Özen: "Sivas ve Divriği Yöresinde Su Kültüne Bağlı Adak Yerleri" IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, IV. Ankara 1992: 203-214.

60 Ahmet Boyraz, Yıldızeli Merkez, 1932 doğumlu, okur yazar.

61 Mehmet Akış, Kıvşak Köyü, 1953 doğumlu, İlkokul öğretmeni.

62 Ali Öztürk, Kaman Köyü, 1950 doğumlu, İlkokul mezunu; Ali Boyraz, Yıldızeli merkez, 1935 doğumlu, Okur- yazar değil

4. *Banaz köyü*nde bulunan *Pir Sultan Abdal çeşmesi*nden akan su, o yöredeki insanlar tarafından kutsal kabul edilmektedir. Niyet edip inanarak bu sudan içen kişinin rahatsızlığının geçeceğine inanılır.[63]

5. Ayrıca, ocak ailelerin okudukları sular, dedenin okuyup elini batırdığı su, türbe ve tekkelerin yanlarında bulunan sular birer şifa kaynağı olarak kabul edilir.

Bütün bunların dışında yöre insanının su kültü ile ilgili bazı inançlarını belirten çeşitli deyişler vardır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Akan suya küfredilmez, tükürülmez ve bevledilmez. Çünkü su nurdur.
- Kötü rüya gören kişi, benden uzak olsun, su alıp götürsün diye rüyasını akan suya söyler.
- Rüyasında temiz su görenin ferahlığa çıkacağı, bulanık su görenin ise sıkıntıya düşeceğine inanılır.
- Kapı eşiğine, çağlığa (sulaga) ve ateşe su dökülmesi iyi olmaz.
- Coşkun suya bakan kişinin günahları dökülür.
- Cem törenlerinde dedenin dua ettiği su kutsaldır.
- Acılarını azaltması için ölünün yıkandığı sudan artanı, yakınlarının eline dolandırılır.
- Sancısı olan kadının sancısı kesilsin diye suya bıçak vurulur.

Netice itibariyle, eski Türk inançları içerisinde önemli bir yer tutan "Yer-Su" kültü , 11. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türk boylarıyla birlikte Anadolu'ya taşınmıştır. Tespit etmeye çalıştığımız bu bilgiler, "Yer-Su" kültünün Yıldızeli ve çevresinde yaşayan Aleviler arasında bütün canlılığı ile yaşamaya devam ettiğini göstermektedir.

---

63 Hüseyin Çelik, Banaz Köyü, 1932 doğumlu, Okur- yazar değil.